

увати зміст діяльності відповідно до вимог суспільства, допомогти учню сформувати потребу в творчій самостійності, реалізації себе як усебічно розвиненої особистості [3, с. 11]. Творче впровадження комп'ютерних технологій у навчально-виховний процес дисциплінує мислення студента, виховує цілеспрямованість, сприяє систематизації інтегрованих знань, якісній фаховій підготовці, суттєво впливає на підвищення рівня професійної культури, спонукає до активної пізнавальної діяльності, допомагає задовольнити творчі потреби.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И.Ф. Исаев. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 208 с.
2. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / Авт. кол. за ред. Ю.І. Машбиця. – К. : ІЗМН, 1997.
3. Сафонова Н. Творчий педагог-фундатор формування творчої особистості // Рідна шк., 2003, № 2. – С. 10-11.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: у 5 т. / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1975-1977.

УДК 378.637

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КРИТЕРІЙ ОСОБИСТІСНОЇ ЗРІЛОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Галузяк В.М.

*Вінницький державний педагогічний університет
ім. М. Коцюбинського*

У статті на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури розкрито сутність толерантності як критерію особистісної зрілості вчителя, виокремлено показники, що характеризують зміст цього феномена.

Ключові слова: толерантність, особистісна зрілість учителя, критерій особистісної зрілості, показники толерантності.

ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК КРИТЕРИЙ ЛИЧНОСТНОЙ ЗРЕЛОСТИ УЧИТЕЛЯ

Галузяк В.М.

В статье на основании анализа психолого-педагогической литературы раскрыта сущность толерантности как критерия личностной зрелости учителя, выделены показатели, характеризующие содержание этого феномена.

Ключевые слова: толерантность, личностная зрелость учителя, критерии личностной зрелости, показатели толерантности.

TOLERANCE AS CRITERION OF PERSONALITY MATURITY OF TEACHER

Galuziak V.M.

In the article on the basis of the analysis of psychological and pedagogical literature discloses the essence of tolerance as a criterion of personal maturity teachers, identified indicators of the content of this phenomenon.

Key words: tolerance, personal maturity teachers, the criteria of personal maturity, performance tolerance.

Сучасна школа стає складною соціокультурною організацією, від якої очікується виконання не тільки традиційних освітніх функцій, пов'язаних з трансляцією молодшим поколінням соціокультурного досвіду, але й сприяння особистісному розвитку школярів, їх становленню як суб'єктів життєдіяльності. У зв'язку з цим змінюються вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів, які мають володіти не лише технологіями передачі учням знань, умінь і навичок у їх предметному та соціальному аспектах, але й здатністю підтримувати особистісний розвиток дітей, сприяти їх самоактуалізації. Реалізація такої функції потребує педагогів, які характеризуються передусім високим рівнем особистісної зрілості.

Не зважаючи на інтерес науковців до вивчення різних аспектів особистості вчителя, проблема формування особистісної зрілості як комплексного атрибуту професіоналізму педагога поки що не набула належного висвітлення. У сучасній психології й педагогіці досліджуються різні особистісні феномени, які виконують регулятивну

функцію в діяльності вчителя: спрямованість, цінності, ідеали, професійна свідомість, самосвідомість, смислові установки, особистісні диспозиції, центрації тощо (М. Амінов, Ф. Гоноболін, С. Кондратьєва, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, А. Маркова, Л. Мітіна, О. Орлов, А. Реан і ін.). Низка досліджень присвячена проблематиці становлення різних аспектів зрілості педагога: соціальної (В. Радул), громадянської (Т. Мироненко), професійної (О. Андрієнко). Водночас у більшості досліджень проблематика особистісної зрілості як інтегрального феномена, що виступає суб'єктивною передумовою ефективності педагогічної діяльності, розглядається лише побіжно. Поняття особистісної зрілості вчителя залишається поки що в недостатній мірі теоретично окресленим, про що свідчать суттєві розбіжності у трактуванні його змісту. Нерідко особистісна зрілість ототожнюється з психічною або соціальною. Серйозної уваги вимагає питання про структуру та критерії особистісної зрілості педагога.

Аналіз психологічних досліджень, присвячених проблематиці становлення особистості, дає підстави стверджувати, що одним із базових критеріїв особистісної зрілості вчителя є толерантність – терпиме ставлення до суперечностей, несхожості, невизначеності (Г. Олпорт, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.). Так, наприклад, Г. Олпорт серед рис зрілої особистості виокремлює терпимість до відмінностей у цінностях і установках, терпиме ставлення до фрустрації і власних недоліків, схильність виражати свої думки і почуття, рахуючись з іншими людьми. Вітчизняні дослідники також розглядають соціально-психологічний феномен толерантності як інтегрований показник зрілості особистості, що виявляється в здатності до регуляції суперечливих індивідуальних смислів (О. Леонт'єв, Д. Леонт'єв, О. Асмолов та ін.).

Мета нашої статті полягає у з'ясуванні сутності толерантності як критерію особистісної зрілості вчителя, а також виокремленні показників, що характеризують його зміст.

Огляд психолого-педагогічної літератури свідчить про різноманітність підходів сучасних дослідників до розуміння сутності толерантності педагога, що зумовлено складністю і багатоаспектністю цього феномену: терпиме ставлення до учасників освітнього процесу (Л. Заніна, Н. Морева та ін.); психічна стійкість (Н. Меншикова, Ю. Поваренков та ін.); здатність до діалогічної форми міжособистіс-

них стосунків (Г. Безюлева, В. Чернявська, Г. Шеламова та ін.); наявність установки на прояв толерантних форм взаємодії з іншими людьми (О. Клепцова, О. Нурлігаянова та ін.); здатність і готовність до співпраці з учасниками освітнього процесу на основі розуміння, визнання і прийняття їх індивідуальних соціально-психологічних особливостей (М. Перепеліцина, О. Шавріна, Г. Шеламова та ін.).

У Декларації принципів толерантності, прийнятій 16 листопада 1995 р. у Парижі, толерантність визначається як «повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів прояву людської індивідуальності» [2, с. 110]. У цьому визначенні увага фокусується на об'єкті прояву толерантного ставлення, яким виступає різноманіття як на рівні культур, так і на рівні окремих індивідуальностей. Д. Леонт'єв справедливо вказує на певну невизначеність подібного трактування толерантності [5]. Зокрема, вимагає уточнення вираз «правильне розуміння»: у чому суть такого розуміння, що означає правильно розуміти різноманітність? Крім того, акцентування уваги на таких ознаках, як повага і прийняття, викликає питання про межі толерантності: чи завжди вона є безумовним благом?

Толерантність нерідко помилково ототожнюється з іншими змістовно близькими феноменами, наприклад, терпимістю. У науковій літературі досить часто вживаються поняття «толерантність до невизначеності», «толерантність до болю», «толерантність до стресу» тощо, які характеризують витривалість, стійкість до дії несприятливих чинників. Проте, як справедливо відзначають Д. Леонт'єв і В. Усачова, поняття «терпимість» не лише не відображає повноту поняття «толерантність», але й може бути прямо протилежним йому [6]. Дієслово «терпіти» має якщо не негативне, то щонайменше амбівалентне емоційне забарвлення: терпіння завжди пасивне і означає лише зовнішнє стримування свого нетерпимого ставлення. На відміну від цього, у Декларації принципів толерантності йдеться про активне ставлення, яке формується на основі визнання універсальних прав і свобод людини [2, с. 110]. Толерантна позиція характерна для зрілої особистості, яка впевнена в собі і не вбачає загрози в тому, що інші люди або соціальні групи дотримуються інших поглядів і цінностей. Слабку, недостатньо зрілу особистість ця обставина лякає, внаслідок чого і виникає інтоле-

рантне ставлення. В. Лекторський правомірно пов'язує толерантність з установкою «на незалежність, автономність індивіда, його особисту відповідальність за свої переконання і вчинки, неприпустимість силового нав'язування яких би то не було ідей, наскільки б хорошими ці ідеї не видавалися» [3, с. 22]. На відміну від толерантності, терпимість тільки на зовнішньому рівні, у плані поведінки і реальної взаємодії проявляється в рівному, спокійному ставленні до інших думок і цінностей, проте на емоційному рівні вона характеризується виразним дискомфортом і напругою, що зближує її з інтолерантністю.

У деяких випадках толерантність ототожнюється з позитивним ставленням, прийняттям, повагою і дружелюбністю. Проте, така аналогія є також поверховою і випливає з того очевидного факту, що толерантність, як правило, поєднується з позитивним ставленням, а інтолерантність практично завжди слугує джерелом ворожнечі і напруги. Дослідники справедливо зауважують, що головна змістова характеристика толерантного ставлення полягає не в тому, що воно пов'язане з любов'ю, дружбою, повагою і прийняттям, а в тому, що воно виключає ненависть і ворожнечу [5]. Емоційним тлом толерантності може бути цілком нейтральне ставлення, яке, у свою чергу, не варто завжди ототожнювати з байдужістю. Нейтральне ставлення може свідчити про відсутність упереджень і слугувати цілком прийнятним фоном для спілкування та спільної діяльності. І навпаки – любов не гарантує толерантного ставлення. У сімейному вихованні нерідко трапляються приклади деспотичної, інтолерантної любові, коли батько або мати, засліплені власними почуттями, не бачать у своїй дитині реальної індивідуальності зі своїми особливостями.

Попри те, що толерантне ставлення може проявлятися на нейтральному емоційному тлі, помилковим є ототожнення толерантності з байдужістю, незацікавленістю, відчуженістю. В. Лекторський, аналізуючи різні погляди на толерантність (як байдужість, як визнання неможливості взаєморозуміння і як поблажливу зверхність), указує на їх некоректність і пропонує трактувати толерантність як критичний діалог, що сприяє розширенню досвіду [3].

Спираючись на дослідження Д. Леонт'єва, Г. Солдатової і В. Лекторського, толерантність учителя ми розглядаємо як складну особистісну характеристику, що визначає міру індивідуальної чутливості

до напруженості, нестабільності та суперечливості в педагогічних стосунках. Толерантність є результатом свідомого вибору вчителем такої позиції у стосунках з учнями, яка випливає з розуміння, прийняття і поваги до множинності і різноманіття буття, визнання неминучості індивідуальних відмінностей, а також – з готовності вибудовувати власний світ настільки сильним і гнучким, щоб бути відкритим до взаємодії з іншими. Педагог має володіти достатньою інтелектуальною гнучкістю, щоб не стати догматиком, не стверджувати ніби існує один-єдиний спосіб вирішення проблеми, одна-єдина правильна точка зору.

Аналіз та узагальнення поглядів сучасних дослідників на сутність і прояви толерантності дає підстави визначити комплекс показників, які характеризують цей критерій особистісної зрілості педагога: відкритість новому досвіду – готовність до змін, чутливість до реальності, здатність бачити речі і людей такими, якими вони є, а не такими, якими індивід звик їх вважати; емоційна стійкість – здатність витримувати певний рівень зовнішньої напруги, не реагуючи на нього неконтрольованим наростанням внутрішньої напруженості; когнітивна складність – особистісна характеристика, яка зумовлює терпиме й зацікавлене ставлення особистості до неоднозначності, відмінностей і суперечностей; децентрація – здатність ставати на чужу точку зору; амбівалентне, діалектичне сприйняття об'єктів, інших людей – здатність бачити одночасно як їх позитивні, так і негативні характеристики; гнучкість – готовність до зміни власних установок, стереотипів, якщо вони перестають узгоджуватися з досвідом.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Братченко С.І. Образование: ненасилие, толерантность и гуманитарная экспертиза // Межкультурный диалог: исследования и практика / Под ред. Г.У. Солдатовой, Т.Ю. Прокофьевой, Т.А. Лютой. – М.: Центр СМИ МГУ им. М.В. Ломоносова, 2004. – С. 172-182.
2. Декларация принципов толерантности // Век толерантности: Научно-публицистический вестник. – 2001. – № 1-2. – С. 131-137.
3. Лекторский В.А. Эпистемология классическая и неклассическая. 2-е изд. / В.А. Лекторский. – М.: Эдиториал УРСС, 2006. – 255 с.
4. Леонтьев А.А., Леонтьев Д.А. Словарь терминов // Психолингвистическая экспертиза ксенофобии в средствах массовой информации. – М.: Смысл, 2003. – С. 80-81.